

НАШКЕРСЬКА

Галина Володимирівна
halyna.nashkerska@gmail.com

УДК 657.1

СПРАВЕДЛИВА ВАРТІСТЬ: РИЗИКИ
Й НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИ ОЦІНЦІ
ОБ'ЄКТІВ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ

МЕЛЕХ

Ярослав Романович

к.е.н., доцент, Львівський
національний університет імені
Івана ФранкаFAIR VALUE: RISKS AND
UNCERTAINTY OF MEASUREMENT
OBJECTS IN FINANCIAL
ACCOUNTINGаспірант, Львівський
національний університет
імені Івана Франка

У статті розглядається можливість здійснення українськими підприємствами оцінки об'єктів фінансового обліку за справедливою вартістю в умовах відсутності активних ринків ідентичних активів. Встановлено, що використання для оцінки закритих вхідних даних зумовлює високий ступінь невизначеності результатів оцінювання, тому розрахована вартість має бути відкоригована на премію за ризик.

В статье рассматривается возможность осуществления украинскими предприятиями оценки объектов финансового учета по справедливой стоимости в условиях отсутствия активных рынков идентичных активов. Установлено, что использование для оценки закрытых входных данных обуславливает высокую степень неопределенности результатов оценки, потому полученная расчетным путем стоимость включает премию за риск.

The article reviews the possibility of measuring the fair value of objects in financial accounting in the absence of active markets for identical assets. One of the findings of this papers is the fact that the usage of unobservable inputs for measurement implies a high level of uncertainty in results of measuring. Fair value measured by an enterprise should also include a risk premium which market participants take as a compensation for uncertainty.

Ключові слова: фінансовий облік, оцінка, справедлива вартість, закриті вхідні дані, невизначеність, премія за ризик.

Ключевые слова: финансовый учет, оценка, справедливая стоимость, закрытые входные данные, неопределенность, премия за риск

Keywords: financial accounting, measurement, fair value, unobservable inputs, uncertainty, risk premium

ВСТУП

Застосування українськими підприємствами міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ) при веденні обліку й складанні звітності зумовлює необхідність оцінки активів і зобов'язань за справедливою вартістю. Національні стандарти бухгалтерського обліку (П(С)БО) також передбачають можливість використання цієї бази оцінки. Проте активи і зобов'язання українських підприємств відображаються за справедливою вартістю незалежно від основи складання фінансової звітності – (П(С)БО, МСФЗ), – частіше у випадках, передбачених нормативними актами державних контролюючих органів – ДФС, НКЦПФР та ін. при відображенні операцій з основними засобами (включаючи інвестиційну нерухомість) та цінними паперами.

Головним обмеженням, яке не дає змогу оцінювати активи та зобов'язання за справедливою вартістю є відсутність активного ринку ідентичних активів (за винятком окремих об'єктів нерухомості та цінних паперів, що обертаються на фондових біржах), ціни здійснених операцій на яких є відомими і загальнодоступними. Використання для оцінювання об'єктів фінансового обліку закритих вхідних даних, яких немає у вільному доступі, збільшує ризик формуван-

ня вартості, яка не відповідає очікуванням учасників ринку і потребує коригування на ризик.

Проблеми оцінювання об'єктів фінансового обліку за справедливою вартістю розглядалися у працях Безкорвайної, З.М. Левченко, С.І. Травінської, Х.І. Скоп та ін. Науковцями розглядається необхідність використання цієї бази оцінки для окремих об'єктів та їх груп, її переваги, методика облікового відображення переоцінених активів і зобов'язань. Однак дослідниками практично не приділена увага питанням невизначеності та ризиків, якими очікувано буде обтяжений отриманий результат оцінки за справедливою вартістю при використанні як основи формування переоціненої вартості закритих вхідних даних, що зумовлює необхідність детального дослідження цих питань.

МЕТА РОБОТИ

Метою статті є дослідження можливості проведення українськими підприємствами оцінки об'єктів фінансового обліку за справедливою вартістю в умовах відсутності активних ринків ідентичних або подібних активів з урахуванням невизначеності, яка зумовлює необхідність проведення коригування на ризик, що є прийнятною компенсацією учасникам ринку за прийняття невизначеності.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та інформаційною основою роботи є праці вітчизняних і зарубіжних вчених, а також матеріали періодичних видань. При проведенні дослідження використовувалися методи аналізу і синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід.

РЕЗУЛЬТАТИ

Актуальність фінансової інформації у значній мірі визначається якістю її оцінювання. В умовах, коли вартість активу чи зобов'язання є неспостережуваною безпосередньо на активному ринку із загальнодоступними цінами, існує високий рівень невизначеності, що зумовлює ймовірність значної похибки вимірювання та знижує цінність інформації для користувачів. Використання підприємством в процесі оцінювання закритих вхідних даних (характерно для українських підприємств) потребує, в першу чергу, здійснення вибору найбільш обґрунтованого підходу до оцінювання. Рекомендовані бази й методи оцінки об'єктів обліку за справедливою вартістю визначені МСФЗ 13 «Справедлива вартість» [2]. Ринковий підхід використовує ціни та іншу доречну інформацію, що генерується операціями ринку з ідентичними або подібними активами, або групою активів (бізнесом). Витратний підхід відображає суму, яка потрібна була б зараз, щоб замінити експлуатаційну потужність активу. Дохідний підхід перетворює майбутні суми (грошові потоки або доходи та витрати) в одну поточну (дисконтовану) величину. Оцінка справедливої вартості відображає нинішні ринкові очікування стосовно таких майбутніх величин.

Проведений аналіз підходів до оцінювання засвідчує, що ринкова вартість об'єктів та їхніх груп на активних ринках є найбільш обґрунтованою основою для розрахунку справедливої вартості активів. Її визначення можливе тільки в рамках ринкового підходу, за наявності доступної доречної інформації про ціни здійснених операцій обміну ідентичних або подібних активів.

Застосування витратного підходу ґрунтується на врахуванні принципів корисності і заміщення та передбачає визначення поточної вартості витрат на відтворення або заміщення об'єкта оцінки з подальшим коригуванням на суму зносу (знецінення) та урахуванням актуальних цін на дату оцінки [2, 3, 4]. Основою для такої оцінки, з погляду продавця, є ціна, яка б була отримана за актив, для покупця – це вартість придбання або спорудження активу зіставної корисності, скоригована на рівень старіння об'єкта. Проте отримана в результаті розрахунків залишкова вартість об'єкта часто не відповідає ринковим очікуванням сторін договору купівлі-продажу активу. Тому розрахована поточна вартість заміщення буде більше вигідною продавцю, ніж покупцю і в процесі переговорів про придбання такого об'єкта вона найчастіше буде скоригована у напрямку зниження.

Застосування дохідного підходу передбачає визначення очікуваних грошових потоків від використання (утримання) об'єктів та дисконтування, відображаючи ринкові нинішні очікування стосовно таких майбутніх величин.

Оцінювання об'єктів фінансового обліку за справедливою вартістю відображає майбутні грошові потоки, а також можливі зміни в розрахунковій сумі і термінах надходження (вибуття) майбутніх грошових потоків для вимірюваних активів або зобов'язань, викликане їхньою невизначеністю в наступних облікових періодах. При її розрахунку треба врахувати вартість грошей у часі та оцінити усі можливі невизначеності, властиві потокам грошових коштів для розрахунку премії за ризик.

За МСБО 13 «Справедлива вартість» премія за ризик визначається як компенсація, яку прагнуть отримати несхильні до ризику учасники ринку за те, що вони беруть на себе невизначеність, властиву грошовим потокам активу чи зобов'язання [2]. Ціна та ліквідність об'єкта обліку, з урахуванням інших показників (технічні характеристики об'єкта, його унікальність або поширеність, наявність зацікавлених покупців), залежить від рівня невизначеності. Це зумовлено тим, що покупці будуть менше платити за актив, від використання або продажу якого надалі будуть отримані невизначені грошові потоки у майбутньому, і більше – якщо сума очікуваних грошових потоків буде розрахована з високим ступенем ймовірності.

Методи на основі теперішньої вартості включають метод коригування ставки дисконту і метод очікуваної теперішньої вартості [2].

Метод коригування ставки дисконту передбачає вибір єдиної сукупності з можливих грошових потоків – контрактних, обіцяних або найбільш імовірних. Ставку дисконту отримують з відкритих норм прибутковості для зіставних активів, що обертаються на ринку. Розрахунок грошових потоків здійснюють для окремих зіставних активів, а якщо це неможливо – для груп активів. Очікувані грошові потоки при використанні цього методу коригуються з метою відображення системного (ринкового ризику).

Методи очікуваної теперішньої вартості використовують як стартову точку сукупність грошових потоків, яка представляє зважене на величину ймовірності середнє значення всіх можливих майбутніх (очікуваних) грошових потоків. Отримана оцінка є середньозваженою величиною можливих значень дискретної випадкової величини, де всі грошові потоки зважені на величину ймовірності тому не залежать від настання конкретної події. Використання цього методу обтяжене системними (не диверсифікованими) або несистемними (диверсифікованими) ризиками.

Дохідний підхід є найбільш ризиковим, оскільки розраховані грошові потоки – це попередні оцінки, а не відомі суми. У багатьох випадках і величина, і час надходження або вибуття грошових потоків невизначені. Тому при укладенні договорів купівлі-продажу активів справедлива вартість має включати премію за ризик, яка відображає суму, яку учасники ринку вимагали б як компенсацію за невизначеність, властиву грошовим потокам, інакше оцінка не буде достовірно представляти справедливую вартість.

Результат оцінки об'єктів фінансового обліку практично не може бути абсолютно вільним від невизначеності. Невизначеність характеризується неможливістю здійснити передбачення щодо ймовір-

ності отримання достовірних результатів унаслідок проведення процедур оцінювання і спричиняє можливість похибки, що зумовлює потребу в коригуванні на ризик, який буде прийнятним для учасників ринку. На результат оцінки впливають не тільки обрані підходи до оцінювання, а й непевність підприємницької діяльності, яка залежить від настання (не настання) різних станів зовнішнього і внутрішнього середовища підприємства та впливає на ймовірність отримання від використання активів (за очікуваннями учасників ринку) певної суми доходу або чистого грошового потоку (рис. 1).

Ризики оцінювання виникають унаслідок прийняття неправильного рішення щодо відповідності та достовірності вхідних даних та вибору методу оцінювання конкретного активу (групи активів, які генерують грошовий потік). Наявність припущення про ризик передбачає необхідність коригування вартості, яке б прийняли до уваги учасники ринку. Наприклад, при оцінці одиниці, що генерує грошові кошти в якості вхідних даних може бути використаний фінансовий прогноз щодо очікуваних

грошових потоків або прибутків, які можуть бути отримані підприємством власником активу у звичайних умовах його використання. Ризик, властивий вхідним даним для оцінювання враховується при використанні підприємством власної закритої інформації має враховувати зміну умов господарювання підприємства, наприклад зменшення обсягу діяльності порівняно з встановленою нормальною потужністю, що не передбачає найвигідніше і найкраще використання об'єкта оцінки (в сукупності з іншими активами). Ризик, властивий певній методиці оцінювання може бути оцінений при одночасному використанні декількох методів визначення справедливою вартості у процесі порівняння отриманих результатів.

Для нівелювання впливу ризиків доцільно здійснювати вибір методу оцінки з урахуванням її цілей (табл. 1).

Зокрема активи, для яких не існує активний ринок і залишаються в користуванні підприємства варто оцінювати за вартістю заміщення, що дасть змогу не враховувати компенсацію (премію) за ризик в сумі визначеної справедливої вартості.

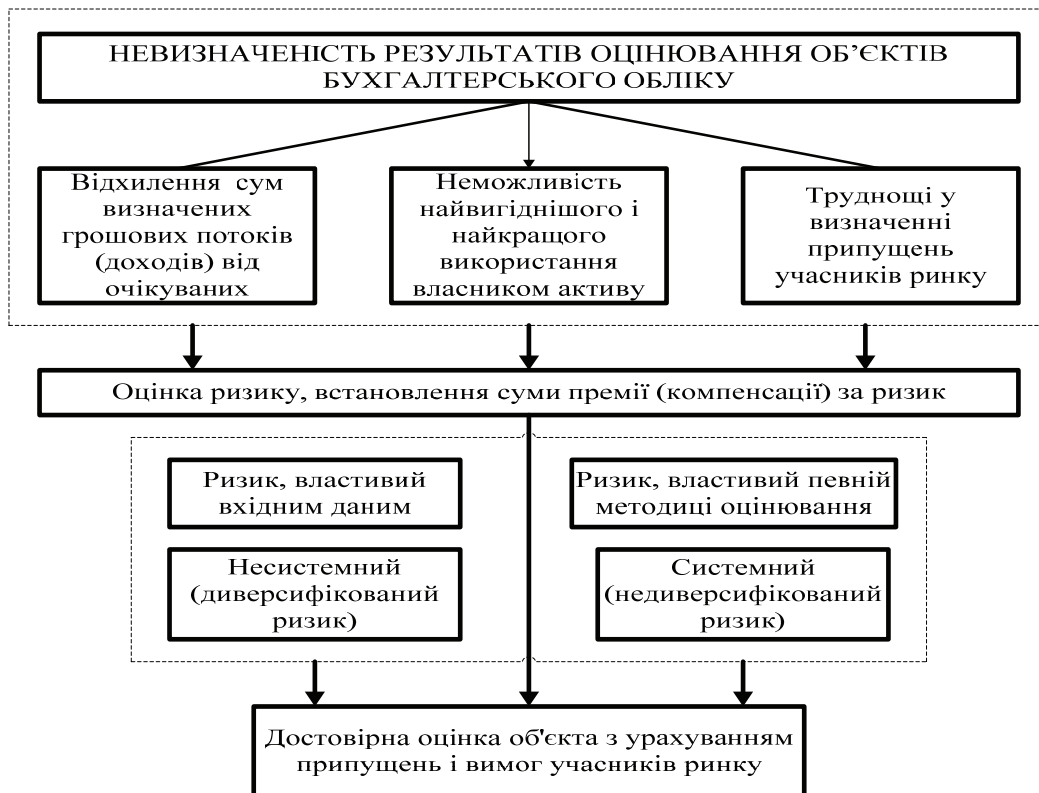

Рис. 1. Ризики і невизначеності при оцінюванні об'єктів фінансового обліку та їх груп з використанням закритих вхідних даних

Таблиця 1

Цілі, результати та рівні ризиків оцінювання [авторська розробка]

Підходи до оцінки	Результат оцінки	Пріоритетні цілі оцінки	Рівень ризику і невизначеності
Ринковий підхід	Ринкова вартість об'єктів обліку	Продаж активів	Низький
Витратний підхід	Вартість заміщення (відновлення)	Використання активів	Середній
Доходний підхід	Теперішня вартість майбутніх грошових надходжень	Прогнозування грошових потоків від використання активів	Високий

ВИСНОВКИ

Використання справедливої підходу при оцінюванні об'єктів бухгалтерського обліку забезпечує користувачів найбільш достовірною інформацією про суму майбутньої економічної вигоди, яку можна отримати від їхнього використання. В умовах відсутності активного ринку ідентичних видів активів, підприємству доцільно формувати прогноз теперішньої вартості майбутніх грошових потоків, які очікувано будуть отримані протягом періоду використання об'єкта. Розраховану справедливу вартість треба відкоригувати на суму премії за ризик, яка компенсує учасникам ринку невизначеності оцінки, проведеної на основі закритих прогнозних даних.

Список використаних джерел

1. Безкоровайна Л.В. Особливості оцінки активів і зобов'язань в обліку / Л.В. Безкоровайна // Вісник економіки і транспорту в промисловості. – 2014. – № 145. – С. 143–149.
2. Міжнародний стандарт фінансової звітності 13 “Оцінка справедливої вартості”: станом на 01.01.2013 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/929_068.
3. Нашкерська Г.В. Методологія і практика оцінювання у фінансовому обліку: Монографія / Г.В. Нашкерська. – Львів: Видавничий центр імені Івана Франка, 2009. – 424 с.
4. Нашкерська Г.В. Дослідження впливу проведених коригувань фінансової звітності на фінансовий стан та результати діяльності підприємства / Г.В. Нашкерська // Бухгалтерський облік і аудит, 2009. – № 1. – С. 19-24.